

Fuomášumit sámegeiela adposišuvnnaid funkšuvnnain: ovdamearkan *alde-* ja *ala-* postposišuvnnaid ii-lokála geavaheapmi*

JUSSI YLIKOSKI

1. Álggahus

Dán čállošis geahčadan sámegeiela adposišuvnnaid syntávssa ja semantihka, ja earenoamážit daid abstrákta geavahanvugiid, maid dássáš dutkamušain eai olus leat guorahallan. Dutkamuša váldofáddán leat davvisámegeiela (*n*)*alde-* ja (*n*)*ala-*postposišuvnnat, muhto máŋga daid guoski fuomášumi čuvgejit maiddá eará adposišuvnnaid dehálaš saji buot sámegeielain.

Sihke postposišuvnnaid *alde* ja *ala* ja maiddá eará sámegeiela adposišuvnnaid geavaheapmi lea dutkojuvvon oalle uhcán: ovdamearkka dihte Nielsena (1926) ja Sammallahti (2005) giellaoahpain dat eai gieđahallojuvvo iehčanas ollisvuohtan, muhto daid funkšuvnnat ovdanbuktojtit kásusiid geavaheami oktavuodas. Nickel (1994: 164–191) govvida adposišuvnnaid geavaheami máŋggain ovdamearkacealkagiin, muhto dallege daid sadji giela oppalaš systemas báhcá čiekŋalit fuomášumiid haga. Bartens (1974, 1978) lea goit viidásit guorahallan lokála adposišuvnnaid ja kásusiid bargujuogu sihke synkronalaš ja diakronalaš perspektiivvas. Lokála gaskavuodaid olggosbuktin lea dattetge duššefal okta oassi juoba *alde* ja *ala* lágan prototiippalaččat lokála adposišuvnnaid funkšuvnnain, muhto dákkár sániid abstrávttat – ja dakkárin mihá dehálaš – funkšuvnnat govviduvvojtit eksplisihtamus láhkai duššefal Nielsena (1979 (1932–1962)), Sammallahti (1989) sihke Sammallahti ja

* Giittán *Sámi dieđalaš áigečállaga* referee-árvvoštalli árvvolaš kommeanttain ja fuomášumiin, maid son lea buktán ovdan dán čálloša árat veršuvnnas. Giittán maiddá Ante Aikio, Marjatta Jomppasa ja Pekka Sammallahti máŋga ávkálaš ságastallamis čálloša fáttá ja dan ovddit giehtačállošiid birra.

Nickela (2006) sátnegirjiid sátneartihkkaliin.¹

Man vuodul leat sámegiela adposišuvnnaid dutkamušat árvvoštallamis menddo uhccin? Sivvan veadjá jurddašit sámegiela saji váldogielaid ja daid dutkantradišuvnnaid gaskkas. Sámegiela leat urálalaš gielat, maid mihtilmasvuohčan lea máŋggabealat sojaheapmi – omd. máŋga suffiksaiguin ráhkaduvvon kásushámi – ja dat, ahte adposišuvnnaid leat dábálaččat posteaige preposišuvnnaid. Nuppe dáfus omd. davvisámegiella báidnašuvvá dađistaga skandinávlaš gielaid, main eai leat jur ollege kásusat eaige postposišuvnnaid, muhto ee. buotlágan adverbála merrosat ráhkaduvvojit dábálaččat preposišuvnaiguin.

Sámegiela posišuvdna skandinávlaš ja suopmelaš gielaid gaskkas vuhtto bures omd. das, ahte skandinávlaš gielain leat dábálaš oainnu mielde duššefal guokte kásusa (nominatiiva ja genetiiva), suomagielain fas olles vihttanuppelohká; davvisámegielas kásusiid lohku lea guhtta-čieža – nappo čielgasit eambo go skandinávlaš gielain, muhto ollu unnit go suomagielain. Stuorámuš erohusat leat earenoamážit adverbála kásusiid lohkomeriin, ja sáhttaga generaliseret, ahte adposišuvnnaid rolla daid gielain lea dađe stuorát mađe uhcit leat kásusat. (Adposišuvnnaid meroštallamat ja dan mielde maiddái adposišuvnnaid analyserejuvvon sániid lohkomearit leat sihke sámegielas ja eará gielain oalle eahpešáđđasat.) Sivvan sámegiela adposišuvnnaid dutkama vánisvuhtii veadjá leat fennougrištalaš dutkantradišuvdna, mas cealkkaoahpa dutkit leat dábálaččat atnán dehálažžan ee. máŋggasuorggat kásussyntávssa dutkama; adposišuvnnaid eai leat dalle jurdašuvvon seamma dehálažžan go omd. skandinávlaš gielaid dutkamis.

Čuovvovaš kapihttaliin viiddidan adposišuvnnaid dutkama geahččanguovlluid *alde-* ja *ala-*postposišuvnnaid ii-lokála geavahusain. Mu dutkanmateriálan lea cealkkakorpus, mii lea čohkkejuvvon oalle máŋggalágan teavsttain (álgoálggus sámegillii čállojuvvon ja sámegillii sierra gielain jorgaluvvon čáppa- ja diehtogirjjálašvuohča, aviissat, oktiibuot máŋga duhát siiddu; gč. Dutkanmateriála) oažžundihte *alde-* ja *ala-*postposišuvnnaid

¹ Ieš lean giedahallan ovddit čállosiinnán dahkunomen (aktio) + adposišuvdna -gihpuid ja dakkár ráhkadusain šaddan ođđa, iehčanas veabahámiid (Ylikoski 2002: 109–112, 135–136; 2004: 86–121, 126–151; 2006), ja Magga (2004: 46–51) lea gidden fuomášumi earenoamážit *birra-*postposišuvna abstrákta geavahanvugiide, maid son atná skandinávlaš gielaid sávakehtes váikkuhussan.

geavaheamis nu máŋggabealat gova go vejolaš. Cealkkakorpus sisttisoallá oktiibuot 1676 (*n*)*alde-* ja (*n*)*ala-*sáni; 48 dain doibmet advearban (omd. *gákti alde*), loahppa 1628 postposišuvdnan (*alde* 856, *ala* 772 geardde). Dutkanmateriála máŋggabealatvuodas fuolakeahtá *alde-* ja *ala-*postposišuvnnaid geavaheamis eai oro leamen earenoamáš mearkkašahtti erohusat teakstašlájaid gaskkas.

Lea dieđusge čielggas, ahte váldooassi – mu rehkenastimiid mielde sullii guokte goalmmásasa – dáid postposišuvnnaid geavahusas lea lokála; eanet dahje unnit lokála funkšuvnna guorahallojit viidásit eará sajis (Bartens 1978: 60–83 et passim, Aikio – Ylikoski, boahtimin), main fuomášupmi giddejuvvo maid dáid postposišuvnnaid diakronalaš gárggiideapmái ja etymologalaš vástagiidda eará urálalaš gielain.² Lea goit fuomášan veara, ahte lokála iežaset lokála funkšuvnnainge *alde* ja *ala* geavahuvvojit máŋgii oalle friija. Ovdamearkka dihte gilli sáhtá leat *joga alde* dahje dálle sáhtá leat man nu *geainnu alde*, muhto dákkár dáhpáhusain *alde-*gihput eai mital, ahte mii nu livččii bustáválaččat *joga* dahje *geainnu* bajážis muhto baicce daid guoras.

Mearkkašahtti goit lea, ahte sullii goalmmásas mu dutkanmateriála *alde-* ja *ala-*postposišuvnnaid ii leat čielga lokála mearkkašupmi. Kapihttalis 2 geahčastan dákkár unnit fuomášuvvon geavahanvugiid omd. iešguđetlágan idiomaid dahje gaskoapmemerrosiid ráhkadanávnnasin. Kapihttalis 3 buvtán ovdan postposišuvnnaid rekšuvdnageavaheami, ja kapihttalis 4 gidden fuomášumi earenoamážit dasa, mo *alde*, *ala* ja earáge adposišuvnna geavahuvvojit olles cealkagiid ja daid vástideaddji infinitiivvaid oaivesátnin; dákkár fuomášumit maiddáid viiddidit ja dárkkánuhttet daid govvádusaid, mat omd. sáme giela rekšuvnna, oalgecealkagiin ja infinitiivva geavahanvugiin leat ovddit dutkamušain ovdanbukton. Doarváid stuorra dutkanmateriála geahčadeapmi čájeha, ahte sáme giela adposišuvnnaid semantihkalaš ja syntávssalaš funkšuvnna leat ollu máŋggabealabut – ja dattetge njuolggaduslaččat – go dássáš dutkamušat leat daid birra mitalan.

² Aikio ja Ylikoski (boahtimin) dutkamušas čájehuvvo, ahte urálalaš vuodđogielas árbejuvvon *alde-* ja *ala-*sániid etymologalaš vástagat vuodđosuomagielas leat grammatikaliserema bokte šaddan suomagielaid ng. olgobáike- dahjege *l-*kásusin. Dáid postposišuvnnaid ja *l-*kásusiid historjjálaš oktavuohka lea čalbmošamos lokála funkšuvnnaid, muhto maiddáid daid giella-oahpalaš elemeantaid ii-lokála geavahusas leat oaidnimis máŋga funkcionála sullalasvuoda.

2. «Lokála» postposišuvnnat lokála–ii-lokála -kontinuummas

Nickel (1994: 167–168) govvida *alde-* ja *ala-*postposišuvnnaid oktiibuot vihttanuppelogiin ovdamearkacealkagiin: lokála mearkkašumi (omd. *beavddi alde, beavddi ala*) lassin son čájeha muhtun eará geavahanvugiid (1–3), maid son karakterisere sániiguin «overført stedsbetydning»; omd. rekšuvdna-doahpagii dahje eará frásaiduvvan funkšuvnnaide son ii gidde sierra fuomášumi.

- (1) *Juga vel gáfe **biepmu ala***. (Nickel 1994: 167)
- (2) ***Dán biepmu alde** ii eale gal guhká*. (Nickel 1994: 168)
- (3) *Go gillebeahhti diggot **duon unnánačča alde!*** (Nickel 1994: 168)

Giellaoahpalaš sánit, main leat mánggabealat funkšuvnnat, leat illá čilgemis daid konkrehtalaš geavaheami govvitkeahhtá; omd. Kåvena et al. (1998 s.v.) ovdanbuktin *alde-*sáni mearkkašupmi 'på, over, ved; av, fra, fra over, fra (ved)' ii iešalddes, ovdamearkkaid haga, mital jur maidege das, mo dát dehálaš postposišuvdna duođaid geavahuvvo ja mo dat ii geavahuvvo. Birastahtti cealkaga oppa sisdoalu dehálašvuohta boahtá oidnosii ovdamearkkain (4–9), main *ala-*gihput gávdnojit álo cealkagiin, maid oaivevearban lea *bidjat*:

- (4) *Geasset sáhtii bidjat cuoppolastta **hávi nala***. (Blind 1992: 83)
- (5) *Boazoealáhusa Searvvi ovdaolmmoš Máhte Máhte/Mathis M. Sara fas oaivvildii stáhta bidjat olu barggu **orohagaid ala***. (MÁ 76/1995 s. 3)
- (6) *65% das man ovddas olbmot spellet biddjo vuoitun sidjiide geat bidjet ruđaid **rivttes hearggi ala***. (MÁ 28/1995 s. 2)
- (7) *Son bijai buot **ovtta koartta ala**, ja vurddii ahte gávpekanála duođaid oaidná makkárga dietnasa dán muttos uhca konsearttažis guovdu Finnmárkku duoddara*. (MÁ 24/1997 s. 5)
- (8) *Mii dárbbášat Sámedikkis rávvagiid dasa mii guoská makkár áššiid dákkár festivála berrešii bidjat **beaiveortnet ala***. (MÁ 83/1995 s. 10)
- (9) *Muhtumat hálidedje váldit su gitta, muhto ii oktage bidjan gieđa **su ala***. (OT: Joh 7:44)

Ovdamearka (4) muitala, mo konkrehtalaš lasttat leat biddjon seamma konkrehtalaš háviid bajážiidda, muhto cealkagis (5) lea sáhka barggus, man «bidjan orohagaid ala» ferte dulkot metaforan, mas lea vejolaš oaidnit muhtunlágan oktavuoda habitiiva cealkagiidda (dárkileappot Aikio – Ylikoski, boahtimin). Postposišuvnnas *ala* ja vearbbas *bidjat* ráhkaduvvojit maiddái máŋga fráasa. Cealkagiid (6–9) *ala*-postposišuvnna geavaheapmái leat oaidnimis parallelat dahje njulgestaga ovdagovat váldogielain (*sette penger på den rette kjørereinen* [6], *sette alt på ett kort* [7], *sette på dagsorden* [8], *legge hånd på ham* [9]), muhto dakkárat leat goit dávjá maid sámegillii stáđásmuvvan dajaldagat, mat eai dán rádjai leat systemáhtalaččat govviduvvon eai giellaoahpa eaige sátnerájuge giedáhala-dettiin. Eará dákkár cieggan *ala*- ja *alde*-frásat leat omd. máŋga orrundili almmuheaddji fráasa (*leat*) *gozuid ~ váraid ~ olles mielaid ~ buriid veajuid alde* (dahje *šaddat ... ala*) (dárkileappot Aikio – Ylikoski, boahtimin). Dávjá lea váttis ja oalle dárbbasmeahtun geahččalit govvidit iešguđetlágan cieggan frásain geavahuvvon adposišuvnnaid mearkkašumiid hui dárkilit, nu ahte sáhtá maid dovddastit, ahte adposišuvnnain ii álo leat aitosaš mearkkašupmi. Seamma áššái giddejit fuomášumi Faarlund et al. (1997: 418); sin ovdamearkan lea dárogiela dajaldattiipa *på maksimum 15 sider*, mas *på*-preposišuvnna iehčanas mearkkašupmi lea maiddái illá čilgemis.

Nuppe dáfus adposišuvnnain sáhttet leat máŋga čielga ja gaskaneaset oalle sierralágan semantihkalaš funksiuvnna, main dat leat áibbas produktiivvat. Ovdamearkka dihte Nickela máinnašan cealkagis *Juga vel gáffe biepmu ala* (1) postposišuvdna *ala* mearkkaša sullii 'lassin, maŋŋá' (Nickel: 'etter, attpå'); go sáhkan leat abstrávttat áššit go biepmu ja gáffe, de ii-lokála mearkkašupmi lea ain čielgaset:

(10) *Buot ilgadisvuodaid ala* bođii vel biilalihkohisvuohta Lottageainnus Guoládagas skábmamánu 18. beaivve 1991, mas njeallje nuorra kárášjohkalaš musihkkára dušše ja viđát nuorra fas roasmmu-huvai garrasit. (MÁ 24/1997 s. 6)

Áibbas nuppelágan *ala*-sáni geavaheapmi lea oaidnimis ovdamearkkas (11), man *lihftera nala* mearkkašupmi lea oalle guhkin eret postposišuvnna lokála vuodđomearkkašumis. Gihppu orru goit leamen parafraseremis illatiivvain *lihfterii*, mainna *ala* diedusge muđuige dávjá báldalastojuvvo (omd. *čohkánit suffá ala ~ suffái* seamma láhkai go *čohkkát suffá alde ~ suffás*;

dárkileappot Bartens 1978: 60–83):

(11) *Jos leat samvirkelaga mielahttu (sic), oáččot 30 evrre ain hálbbi-
duvvot **liht[t]era nala**.* (MÁ 9/1997 s. 4)

Postposišuvnna *alde* unnit lokála mearkkašumiin buot deháleamos orru leamen instrumentálavuolta. Ovddabealde oidnojuvvui Nickela (1994: 168) ja iešalddes juo Nielsena (1979 (1932–1962) s.v. *alde*) máinnašan cealkka *Dán biepmu alde ii eale gal guhká* (2), man *dán biepmu alde* - gihpus lea oaidnimis seammalágan instrumentála – nappo komitatiivvain (*dáinna biepmuin*) buohtastahtti – mearkkašupmi go skandinávalaš gielaid *på*-preposišuvnna, mii muđuige dávjá vástida *alde-* ja *ala-*sániid (vrd. Nielsena jorgalus *på den kosten lever man nok ikke lenge*). Seamma láhkai viiddis, ee. sihke lokála ja instrumentála mearkkašupmi lea maid suomagiela adessiivvas. *alde-*sáni eanet dahje unnit instrumentála geavaheapmi lea goit dábáleamos dakkár konteavsttain, main postposišuvdnagihppu lea dulkomis maiddái báikemearusin; skandinávalaš *på* ja suomagiela adessiiva fas geavahuvvojit maid dakkár cealkagiin go omd. Faarlunda et al. (1997: 454–455, gč. maid SAOB s.v. *på*) máinnašan *Han skriver bare på en eldgammel maskin*, mii lea sámegillii ’son čállá duššefal áigahaš čállinmašiinnain’ iige ’ – čállinmašiinna alde’ (vrd. maid suomagiela – *kirjoittaa kirjoituskoneella*).

alde-postposišuvnna ja komitatiivva funkšuvnnaid oalle viiddis gaska – ja geinnodat, man bokte álgoálggus lokála dajaldagat sáhttet fidnet instrumentála mearkkašumi – lea oaidnimis ovdamearkkain (12a, b). Danin go dat, man *alde* (12a) mii nu dahje gii nu guddojuvvo, lea dábálaččat seammás guoddingaskoapmi (12b), de geavadis das ii leat vealla, goappá láhkai ášši ovdanbukto:

- (12) a. *Muhtun olbmát **gudde** dohko lámis olbmá **guoddinseanngga alde**.*
(OT: Luk 5:18)
b. – – *ja doapmaledje buot siidaguimmiid mielde ja **guoddigohte**
buhcciid **guoddinseannggaiguin** dohko gos gulle su leamen.* (OT:
Mark 6:55)

Dákkár guovtte láhkai áddehahtti *alde*-gihpuid lassin gávdnojit maiddái eará, čielgaseappot instrumentála, juos juo eai nu produktiivvalaččat

ráhkaduvvon *alde*-gihput:

- (13) *Ieš-Pieti čuovvolii árrat leastadialaš oskku ja šattai dovddus sárdnideaddjin guhte **iežas burssa nalde** finai sárdnemátkkiin Suomas ja Norggas.* (Kristiansen 2004b: 39)
- (14) *Dán oktavuodas leat duođaštan leat 56 olbmo, geat **boasttu vuodu alde** leat ožžon beaiveruđaid.* (MÁ 16/1995 s. 2)
- (15) *Dán mii atnit unohassan, ja mii sihtat vástádusa, **man vuodu alde** searvi biehttala sirdimis ruđaid.* (MÁ 20/1997 s. 5)

Earenoamáš fuomášahtti sátnelihttu lea *vuodu alde* (14–15), mii lea oalle dábálaš ee. aviissain ja eará áššeteavsttain; mu dutkanmateriála sullii 150 Min Áigi -aviissa 323 *alde*-sániin olles 21 gávdnojit dákkár gihpuin. Eanaš *vuodu alde* -gihput orrot doaibmamin muhtunlágan sekundára, kausála postposišuvdnan, mii eará postposišuvnnaid láhkai gáibida genetiivvahápmásaš komplemeantta (omd. *man + vuodu alde* cealkagis 15); dákkár ráhkadus sulastahtá ránnjágielaid adposišuvdnagihpuin leksikáluvvan dadjanvugiid *på grunnlag/grunn/grund av* (Faarlund et al. 1997: 416–417), *perusteella* ja *pohjalta* (Hakulinen et al. 2004: 678). Dan, ahte *vuodu alde* sáhtá analyserejuvvot postposišuvdnan, arvosmahtá maid dat, ahte dat sáhttet dábálaččat buhtejuvvot postposišuvnnain *vuodul* (16), mii orruge leamen diakronalaš oktavuodas postposišuvdnagihppui *vuodu alde* (Aikio – Ylikoski, boahtimin, gč. maid Nickel 1994: 186). Eambo čađačuovgi ja dainna lágiin eambo vuorddehahti dajaldahkan sáhtášii atnit komitatiivahámi *vuoduin* (17), muhto dákkárat leat geavadis viehka hárvanaččat.

- (16) ***Man vuodul** sáhtá Hætta čuočuhit dan maid son dahká?* (MÁ 3/1997 s. 3)
- (17) *Álbmogis ii leat nu stuorra vejolašvuohta dubmet su dan dihtii, ii ainjuo vuos **áibbas áššálaš vuoduin**.* (MÁ 81/1995 s. 3)

3. Postposišuvnnat rekšuvdnakomplemeantan

Ovddabealde lean govvidan *alde*- ja *ala*-postposišuvnnaid ii-lokála, ee. instrumentála geavaheami, ja nuppe dáfus maid cieggan frásaid, main postposišuvnnain ii leat aitosaš iehčanas mearkkašupmi. Nuppelágan ja

iešalddes oalle stuorra oassi *alde-* ja *ala-*postposišuvnnaid geavaheamis leat dáhpáhusat, main postposišuvdnagihput doibmet eanet dahje unnit abstrákta vearbaid dahje muhtumin maid deverbála substantiivvaid dahje adjektiivvaid argumeantaráhkadusa gáibidan giellaoahpalaš elemeantan, (rekšuvdna)komplemeantan. Dán jovkui ferte rehkenastit maid Nickela (1994: 168) máinnašan cealkaga ovdamearkkas (3) *Go gillebeahtti diggot duon unnánačča alde!*, gos *alde-*gihpu – dahje molssaevttolaš dajaldagas *diggot mas nu* (omd. *duon unnánaččas*) lokatiivva – geavaheapmi mearriduvvo *diggot-*vearbba argumeantaráhkadusa bokte, vaikko gáibádus, ahte dákkár vearbba komplemeanta lea hámi beales báikki almmuheaddji cealkkalahttu, sáhttáge orrut oalle miellaevttolaš.

Sámegiela vearbaid argumeantaráhkadusa ja kásusiid rekšuvdnageavaheami leat iešguđetlágan perspektiivvain guorahallan ee. Nielsen (1926: 327–330, 334), Bartens (1972), Helander (1992, 2001: 128–154), Mikalsen (1994), Nickel (1994: 406–415) ja Sammallahti (2005), muhto seamma láhkai geavahuvvon adposišuvnnat leat ožžon sierra fuomášumi oalle hárve. Sámegiela illatiivva mánggaid funkšuvnnaid dutkan Helander (2001) goit ovdanbuktá maid rekšuvdnaillatiivii (18) laktáseaddji *ala-*postposišuvnna geavahanvugiid (19) (muhtun earáge rekšuvdnapostposišuvnnaid máinnaša maiddái Bartens 1974: 162–163, 165–166):

(18) *de suhtai mu áhčči munnje* (Helander 2001: 140)

(19) *de nu suhtte Ábo ala* (Helander 2001: 140)

Ferte fuomášit, ahte dakkár dán kapihttalii gullelaš doahpagiin go omd. *rekšuvdna*, *argumeantaráhkadus* ja *komplemeanta* leat addojuvvon lohka-meahhtun iešguđetlágan definišuvnnat ja eanet dahje unnit synonyma nama-husat; bajábealde máinnašuvvon girjjálašvuoda (eandalii Helander 2001: 128–132, Sammallahti 2005: 1–53) lassin gč. omd. Pajunen (2001: 19–93) ja Hakulinen et al. (2004: 1177–1178). Go dán ja čuovvovaš kapihttalis guorahallojuvvojit dušše muhtun oalle čielgasit ráddjejuvvon adposišuvdnakomplemeantatiipat, de sáhttá dadjat, ahte dán čállošis gohčun (vearbaid ja adjektiivvaid) *komplemeantan* daid cealkkalahtuid, mat doibmet mearkkašumi dáfus abstrákta, ng. mentála (ee. mentála orrundiliide ja proseassaide sihke hállánávttaide čujuheaddji) sániid semantihka mearridan bákkolaš mearusin. Sammallahti (2005) cealkkaoahpa doahpagiid ja terminologiija mielde dákkár cealkkalahtut gullet ng. rollapartisipánttaide (s. 97–), mat

analyserejuvvojit ja namahuvvojit daid semantihkalaš sisdoalu vuodul. Dákkár oassálastit merkejuvvojit kásusiid ja adposišuvnnaiguin, maidda gullet maid omd. *suhttat*-vearbba ng. sisdoallopartisipántii čujuheaddji *ala*-gihppu (20) ja *alde*-gihpuiguin almmuhuvvon (doarruma) fáddápartisipánta (21) ja (šiehttama) čuozáhatpartisipánta (22):³

(20) *Máhtte suhtai Máreha ala juohke duššis* (Sammallahti 2005: 99)

(21) *Beatnagat dorro biergobihhtá alde* (Sammallahti 2005: 98)

(22) *Dat guovttos šiehtaiga gávppi alde* (Sammallahti 2005: 99)

Helander (2001: 138–141) gidde maid fuomášumi dasa, ahte vearbbaide *luohttit*, *jáhkkít* ja *suhttat* čatnasan *ala*-postposišuvnnaid geavaheamis vuhtto dárogiela váikkuhus (omd. *luohttit ... ala 'å stole på'*). Iežan dutkanmateriála čuovggas dáidda sáhttet lasihuvvot omd. vearbbat *fokuseret* (23) ja *jurddašit* ja muhtun substantiivvat (24) ja adjektiivvat (25):

(23) *Etiopia lea okta riika, mii jo diehtá man ala fokuseret.* (MÁ 54/1997 s. 12)

(24) – –, *lávejin mon jeddet iehčan ja doaivut ahte mus lea galle osku dáid sániid ala.* – – (Hætta – Bær 1982 (1958): 58)

(25) *Dan nala mun gal lean áibbas vissis.* (Marastat 1992: 13)

Vaikko dákkár *ala*-gihpuin eai leatge čielga, konkrehtalaš mearkkašumit, de dat eai goit geavahuvvo soaittáhagas. Juo bajábealde máinnašuvvon oaivesániin vuhtto, ahte *ala*-komplemeanttaid gáibideaddji leksemat čujuhit dávjá iešguđetlágan kognitiiva proseassaide ja orrundiliide (omd. *jurddašepmái*, *jáhkkui* ja *sihkkarvuhtii*). Lea earenoamáš mearkkašahtti, ahte *ala*-gihpuid oaivevearbbat govvidit hui dávjá negatiiva dovdamušaid ja daid olggosbuktima; ovdamearkkaid (19–20) *suhttat*-vearbba lassín sáhtta máinnašit maiddái iežan dutkanmateriála vearbbaide *duskidit* (26), *váidalit* (27) ja *bealkit*, *cuvzat*, *duikudit*, *duskkástuvvat*, *eattihit*, *garrudit*, *mánidit*, *nimmorit* ja *sáddehit*:

(26) *Dieđus áhčči duskidii eatnige ala mángii.* (Vest 1992: 96)

³ Sammallahti lohka maid omd. cealkagiid (3, 12–17) (dábálaččat friija) instrumentála merrosiid rollapartisipánttaide (*gaskoapmepartisipánttat*, s. 101), muhto omd. báikki almmuheaddji friija merrosat leat su govvidanvuogádagas adjektiivvat (s. 171–179).

- (27) *Go moai ain láviime áhčiineame bohtit reaissus, de lávii ain mu eadnebealle suoli váidalit mu joavkku ala mu áhčč[á]san ahte dat leat nu heajut ja smáittit.* (Hætta – Bær 1982 (1958): 73)

Ná stuorra oaivevearbbaid, -substantiivvaid ja -adjektiivvaid joavku muitala maid dan birra, ahte dákkár rekšuvdnadáhpáhusat leat oalle mearkkašahti oassi *ala*-sáni geavaheamis; mu rehkenastimiid mielde dutkanmateriaala oktiibuot 772 *ala*-postposišuvnnas olles 91 dahjege sullii 12 % sáhttet analyserejuvvot dákkár komplemeantan.

Maiddá *alde*-gihput doibmet komplemeantan, muhto dakkár dáhpáhusat leat hárvvibut go *ala*-komplemeanttat (45 dahjege sullii 5 % oktiibuot 856 *alde*-postposišuvnnas). Ovddabealde oidnojuvvon Nickela (1994: 168) ja Sammallahti (2005: 98–99) máinnašan *diggot* (3), *doarrut* (21) ja *šiehttat* (22) + *alde* -cealkagat leat buorit ovdamearkkat, danin go geavadis buot muge materiála *alde*-komplemeanttaid oktasaš iešvuolta lea dat, ahte ráđđejeaddji vearbbat ja substantiivvat govvidit muhtunlágan resiprohkalaš «vihkkedallama»:

- (28) *Apache-indiánain lea muitalus dan birra mot eallit muhtomin gilvalledje oaivámušámmáha nalde.* (Kristiansen 2004a: 59)
(29) *Sii vuorbádalle su biktasiid alde ja juogadedje daid gaskaneaset.* (OT: Luk 23:34)
(30) *Mánгии lea gul heakkaid alde sáhka ja oktii filbmedettiin measta okta neavttár heavvana.* (MÁ 55/1997 s. 11)

Vaikko *alde*-komplemeanttaid geavaheapmi orru álgočalbmái gullamin oalle nuppelágan semantihkalaš gieddá *go ala*-komplemeanttat, lea fuomášan veara, ahte earret *ala*-, de maiddá *alde*-komplemeanttaid oaivesánit čujuhit earenoamážit dakkár dilálašvuodaide ja doaimmaide, main lea muhtunláhkai negatiiva ivdni (omd. *diggot* [3], *doarrut* [21], *dubmet* [31], *riidalit* [32], *bealkkihít*, *digáštallat*, *nákkáhállat*, *riiddáskit*, *soahpat* sihke substantiivvat *nággu* [33] ja *riidu*):⁴

⁴ Dakkár vearbbain nugo *šiehttat* (22) dahje omd. *soahpat* ja *soabadit*, main maiddá sáhttet leat *alde*-komplemeanttat, lea gal alldiineaset buorebutge positiiva ivdni, muhto šiehttamiid ja soahpamiidge duogábealde lea dábálaččat mii nu eanet dahje unnit problemáhtalaš dilálašvuolta.

- (31) *Dat válddi cábmin skihk[á]ra bártne (sic) i duddjon midjiide jura buori, dasgo mi **dubmiimet dan ášši alde** válddi veahaš veara-lažžan, go – – (Hætta – Bær 1982 (1958): 91)*
- (32) *Stuora olbmot **riidalit** maid **luopmániid alde** mat šaddet min eatnama viiddis jekkiin. (Vars 1990: 56)*
- (33) *Nággu álggii dábálaččat vuos **bellodagaid alde**. (Vest 1992: 100)*

Vaikko dán dutkamuša ulbmilin ii leat *alde-* ja *ala-*sániid rekšuvdnageavaheami historjjálaš sivaiddutkan, dákkár komplemeanttain leat almmatge maid synkronalaš perspektiivvas oaidnimis oktavuodát dáid postposišuvnnaid lokála vuodđofunkšuvnnaide ja nuppe dáfus maid seamma láhkai geavahuvvon lokatiivii ja illatiivii. Earenoamážit ovdamearkkaid (19–20, 26–27) *ala-*gihpuin lea áicamis, ahte omd. dalle go olmmoš suhtá *soapmása ala*, de dakkár dajaldat govvida, man guvlui su suhttu čuoheá (nugo maid *suhttat soapmásii*), muhto suhttu maiddái dalle dego ravgá gean nu badjelii. — Seammalágan miellagovat, ahte omd. suhttama lágan dovdamuš dahje eará kognitiiva dilitt gávdnet saji man nu dahje gean nu bajábealde, vuhttojtt maid váldogielaid dajaldagain *å bli sint på* dahje *suuttua ... -lle*.

Vaikko *ala-*postposišuvnna rekšuvdnageavaheamis leat kánske báikkuid oaidnimis váldogielaid váikkuhusat, de vástideaddji *alde-*ráhkadusat eai leat dan dáfus seamma vuorddehahttit. Postposišuvnna *alde* dábáleamos konkrehtalaš geavahanvugiid vásttan leat skandinávalaš gielaid *på* – dahje ’eret alde’ -mearkkašumis *fra/från* – ja suomagiela olgobáikekásusat adessiiiva ja ablatiiva, muhto *alde-*komplemeanttaid vásttan leat dattetge measta álo preposišuvdna *om* dahje suomagiela elatiiva (*-stA*); omd. *gilvalit oaivámušámmáha nalde* (28) lea dárogillii *konkurrere om sjefsposisjon* ja suomagillii *kilpaila päällikköydestä*. — Dáro- ja ruotagiela *om-*preposišuvnna eambo vuorddehahti – nappo sáni lokála mearkkašumi ala vuodđuduvvon – jorgalusvástta livččii earenoamážit *birra-*postposišuvdna, muhto dat orru geavahuvvomin rekšuvdnakomplemeantan lagamustá dušše beare hállanáktavearbbaid dahje daidda laktáseaddji diehtin- ja diehtujuohkinvearbbaid (omd. *muitalit, háleštit, hupmat, ságastallat, diehtit, jearrat, čállit, lohkat* ja *gullat*) oktavuodas, vrd. omd. *boagán alimiid birra ~ belte om livet; muitalus sámiid birra ~ fortellingen om samene* (vrd. Nielsen 1926: 344, Magga 2004: 46–51). Lea mearkkašahti, ahte sihke *alde-* ja *birra-*komplemeanttat sáhttet dájvá buhtejuvvot lokatiivvain, muhto eai olus gaskaneaset; rádjedáhpáhusaide gullet ee. vearbbat *šiehttat* ja *šiehta-*

dallat, maid semantihkas ovtastuvvet sihke resiprohkalašvuohta (*alde*) ja hállanávttat (*birra*).⁵

Rekšuvnna birra háladettiin ferte dovddastit, ahte rájit adposišuvnnaid (nugo báikekásusiidge) konkrehtalaš funkšuvnnaid ja kompleamentageavaheami gaskkas leat hui viidásat sihke sámegielas ja gielain obalohká. Čielgasepmosit rekšuvdnii gullet dakkár dáhpáhusat, main ráđđejeaddji vearba gáibida iežas komplemeantta duššefal ovtta hámis, man geavaheapmái ii leat oaidnimis čielga motivašuvdna synkronalaš perspektiivvas. Ovdamearkka dihte *liikot*-vearba gáibida illatiivva, muhto *ala* lea jáhkkimis veadjemeahtun (omd. *mun liikon sutnje / *su ala*). Rekšuvdna-doahpaga gáržžes dulkojumis (omd. Hakulinen et al. 2004: 1177) omd. *suhttat*-vearba illatiiva- ja *ala*-komplemeanttat fertešedjege analyserejuvvot milloseappot «guovlokomplemeantan» (suomagiela *suuntainen täydennys*): dakkár vearbba sáhttet leat mánggalágan komplemeanttat, go dain beare lea oktasaš «guovlovuohta» (*suuntaisuus*). Dakkár perspektiivvas geahčadettiin kánske dušše unna oasáš *ala*- ja *alde*-komplemeanttain leat albma rekšuvdnakomplemeanttat, muhto (guovlo)komplemeanttat dat anjke leat. Okta postposišuvdnakomplemeanta masa in leat gávdnan čielga báikekásusvástaga, lea cealkaga (29) (*sii vuorbádalle*) *su biktasiid alde*; vaikko seamma oaivevearba sáhttá gal oažžut objeavtta (*vuorbádallat biktasiid*, OT: Matt 27:35), lokatiivvahápmásaš komplemeanttat (?*vuorbádallat biktasiin*) eai oro leamen.

4. Postposišuvnna komplemeantan cealkka dahje infinitiiva

Bajábealde lea oidnojuvvon, ahte *alde*- ja *ala*-postposišuvnnaid syntávssalaš ja semantihkalaš funkšuvnna leat ollu mánggabealageappot go muhtun stereotiippalaš ovdamearkkat sátnegirjjis dahje giellaoahpas máhttet muitalit.

⁵ Sierralágan kásus- ja postposišuvdnakomplemeanttat eai várra molsašutta áibbas soaitáhagas, nappo lea vuordimis, ahte dárkilet dutkan ovdanbuktá ee. semantihkalaš nyánsaid ja areála erohusaid das, mo omd. dajaldagat *šiehttat mas nu ~ man nu alde ~ man nu birra* ja *suhttat soapmása ala ~ soapmásii* geavahuvvojit. Fuomášan veara lea maid ovdamearka (27), mas *váidalit*-vearbba leat sihke *ala*- ja illatiivaargumeanttat; ovddit ([*váidalit*] *mu joavkku ala*) čujuha váidaleami fáddái, illatiivvahápmásaš *mu áhččasan* fas váidaleami resipientii dahjege vuostáiváldái. Lea dieđusge dábálaš, ahte váidaleami dahje omd. *suhttama* (18–20) ja *duskideami* (26) fáttát leat seammás daid vuostáiváldit.

Oalle guhkin omd. iežan dutkanmateriálas hui dábálaš *beavddi ala-* dahje *geainnu ala-* gihpuin leat čuovvovaš ráhkadusat, main postposišuvnnat gávdnojit *dat*-pronomeniid ja *ahte*-cealkagiid gaskkas:

- (34) *Buori bohtosiiguin, fállá LETS (Báikkálaš lonohallan- ja gávpevuogádat) bálvalusaidis geafes brihtalaččaide. 300 dákkára leat dán áigái doaimmas. Vuogádat lea vuodđuduvvan dan ala, ahte olbmot lonohallet bálvalusaid báikkálaččat.* (MÁ 11/1997 s. 10)
- (35) – – *viegada nu arvvohit ja ilolaččat, dasgo son leai dal vissis dan ala ahte dál son beass[á] dan ahkitvuodas eret man vuolde son leai juo orron moadde jagi mu vanhemiid luhte;* – – (Hætta – Bær 1982 (1958): 85; vrd. ovdamearkka 25)
- (36) *Sámerádio galgá bargat dan ala, ahte joksagoahtá buot suopmanjoavkkuid.* (MÁ 90/1995 s. 4)
- (37) *Danne barggan dan ala ahte mus álo livččii buhtes oamedovdu Ipmila ja olbmuid ovddas.* (OT: Apd 24:16)

Dát ovdamearkkat gullet juo ovddit kapihttalas giedahallon rekšuvdnakomplemeanttaide. Dat goittotge earránit buot dán rádjai oidnojuvvon postposišuvdnagihpuin, danne go pronomen *dat* postposišuvnna ovddas čujuha ollislaš dilálašvuodaide, mat almmuhuvvojit *ahte*-cealkagiin, mat fas čuvvot *dan ala* -sátnelihtu. Nuppiiguin sániiguin *ala* oažžu iežas komplemeantan ollislaš *ahte*-cealkaga. *Dat*-pronomena funkšuvdnan dákkár ráhkadusas lea cealkaga substantiveren: *dat* viiddida *ahte*-cealkaga syntávssalaš geavahanvejolašvuodaide dábálaš nomeniid láganin. Čabu *ahte*-cealkagat máhttet doaibmat duššefal oaivecealkaga objeaktan dahje subjeaktan, muhto juohke kásushápmái soddji pronomeniin *dat* sáhttet geavahuvvot maid adverbiallan (omd. *ákkastallat [dainna ahte X lea Y]*). Sáme- ja suomagiela strukturála sullalasuoda geažil *dat*, *ahte* -ráhkadusaid posišuvdna gielas orru leamen hui seammalágan go Leino (1999) dutkan *se, että* -ráhkadusaid posišuvdna suomagielas (gč. maid Pajunen 2001: 358–373). Adposišuvnnaiguin geavahuvvon *se, että* -ráhkadusaid Leino (1999: 30–31) máinnaša viehka oanehaččat, muhto ainjuo sámegiela *dat* + postposišuvdna + *ahte* -ráhkadusat geavahuvvojit dájvja ja mángga láchkai, ja nuppe dáfus *dat* leat buhtastahttimis maid skandinávlaš gielaid mángga-bealat preposišuvdna (+ *det*) + *at(t)/å* -ráhkadusaide, main eai goittotge leat

sáme- ja suomagielaide mihtilmas kásusvastagat.⁶

Finihtta *ahte*-cealkagat doibmet nappo objeaktan ja subjeaktan, ja dákkár cealkagiid ii-finihtta vástagat leat vuosttažettiin infinitiivvat: omd. cealkka *Mun háliidan, ahte mun vuolggán* mearkkaša sullii seamma go *Mun háliidan vuolgit*, ja *Mun bivddán, ahte don vuolggát* lea seammá go *Mun bivddán du vuolgit* (dárkileappot omd. Ylikoski 2003). Ná lea viehka vuorddehahti, *ahte* bajábeale ráhkadusain (*bargat dan ala + ahte*-cealkka) leat maid infinitiivavástagat:

(38) – – *ahte olmmoš galg[á] ieš maidd[á] bargat dan ala ahte buori-dit su eallimis, muhto mon lean oskon ja doivon dan ahte Ipmil sáni ieš juo dan duddjo, go olmmoš lohkk[á] Ipmil sáni.* (Hætta – Bær 1982 (1958): 72)

(39) *Sámiráđilahttu, Hans Eriksen ovddidii cealkámuševttohusa (resolušuvdnaevttohusa) mas čielgasit daddjui, ahte sápmelaš politihkkárat galget geatnegahttot bargagoahit dan ala, ahte sihkkarastit sápmelaš ođasáviissaid ahtanuššama.* (MÁ 16/1997 s. 3)

Ovdamearkkaid (38–39) infinitiivaráhkadusaid geavaheapmi spiehkasta bajábeale (34–37) *ahte*-cealkagiin čielgasepmosit dan dáfus, *ahte* infinitiivaráhkadusat leat vejolaččat várra dušše dalle go oaivevearbba ja vuolládston vearbba subjeavttat leat ideanttalaččat. Maiddáid dáidda ráhkadusaide leat gávdnamis oalle čielga vástagat skandinávlaš gielain; omd. cealkaga (37) sierrasubjeavttalaš *ahte*-cealkaga dárogiel vástagis lea semmasubjeavttalaš infinitiivaráhkadus:

(37') *Derfor bestreber jeg meg på alltid å ha ren samvittighet for Gud og mennesker.* (Bibelen: Apg 24:16)

⁶ Preposišuvdna (+ det) + at(t)/å -ráhkadusaid birra gč. dárkileappot omd. Faarlund et al. (1997: 457–458) ja Teleman et al. (1999: 651–652, 741–742). Buhtes adposišuvdna + *ahte*-ráhkadusat, pronomena haga, orrot gávdnomis sámegielas – nugo suomagielasge (Leino 1999: 31) – dušše preposišuvnnaid oktavuodas:

(i) *Doaivut maid iežamet nagadit luistehaga birra, almmá ahte váibmu bisána, Tore Jan Gjerpe láhittesta mojunjálmmiid.* (MÁ 4/1995 s. 6)

(ii) *Earret leaikkastallat álás nissoniid birra, de dáppe leat dál hárhallame Faust-bihtá ja –* (Utsi 2004: 3)

Lea goit fuomášan veara, ahte sámegiela ovddit giellaoahpain dákkár ráhkadusat leat báhcán measta dovdameahttumin; Nielsen (1926: 189) ja Nickel (1994: 166) njulgestaga muitaleaba, ahte sámegiela adposišuvnnat **eai** geavahuvvo infinitiivvaid ja oalgecealkagiiguin seamma láhkai go dárogielas.⁷ Nielsen gal presisere, ahte sámegiela vástideaddji dajaldagat ráhkaduvvojit dávjá aktioin, muhto dađi mielde go lean fuomášan (Ylikoski 2004), dát guoská measta duššefal *V-ndihte-* dahje *V-nvárás* -ráhkadusaide friija finála *for å* -ráhkadusaid vásttan (gč. vuolábealde).

Ovddabeale postposišuvdnaráhkadusaide lea goittotge giddden fuomášumi Juuso (2002: 8), gii kandidáhtadutkamušastis máinnaša cealkaga – – *barggat dan ala, ahte oažžut nu mot ieš háliidat*; su mielas dán oktavuodas livččii vuohkkaset geavahit *dihte*-postposišuvnna (*barggat dan dihte, ahte oažžut* – –). Dákkár dajadalgat leatge dieđusge vejolaččat, muhto «vuohkkaseappot» go *ala*-ráhkadusat dat leat várra dušše dalle jos jurddaša, ahte dákkár birrasis geavahuvvon postposišuvnnas lea iežas mearkkašupmi. Rekšuvdnakomplemeantan doaimmadettiinis adposišuvnnas dahje kásushámis ii goittotge leat earenoamáš čielga semantihkalaš sisdoallu, ja lea árvideames ahte aiddo dan *dihte* iešguđetlágan komplemeanttat sáhttet molsašuddat oalle ollu.

Iešalddes *bargat*-vearbba oažžun komplemeanttat čájehit earenoamáš bures dan, man láhkai komplemeantaposišuvdna sáhttá sevnjnodahttit kásusiid ja postposišuvnnaid semantihkalaš funkšuvnnaid. Bajábealde *barggat dan ala, ahte-* ja *barggat dan dihte, ahte* -ráhkadusaid lassin mu dutkanmateriálas ja dan olggobealde, ee. Interneahntas, leat gávdnamis funkšuvnna dáfus hui seammalágan illatiiva- ja maid komitatiivaráhkadusat ja mánga earáge postposišuvnna: nappo lea maid vejolaš gávdnat dakkár dajaldagaid go *barggat dasa ~ dainna, ahte oažžut nu mot ieš háliidat*, ja nuge mánga postposišuvdnaráhkadusa go *barggat dan ala ~ dihte ~ bearrái ~ badjelii ~ beales ~ dáfus ~ guvlui ~ nammii ~ ovddas ~ ovdii, ahte oažžut nu mot*

⁷ Friija finála mearusin geavahuvvon *dasa/danin ahte* + infinitiiva -ráhkadusaid birra gč. goittotge Helander (2001: 125, 177) ja Ylikoski (2004: 134–136). Sámegiela *dan* + postposišuvdna + *ahte* -ráhkadusat dieđusge earránit skandinávalaš gielaide vástideaddji ráhkadusain dainna lágiin, ahte *dat*-pronomen postposišuvnna ovddabealde lea bákkolaččat go *det* preposišuvnna ovddabealde. Danin go dákkár ovddit dutkamušain dovdameahttun *dan* + postposišuvdna + *ahte* -ráhkadusat gávdnajit dábbálemosit aviissaid odasteavsttain, de daid sáhttá álkkit árvalastit váldogielaide váikkuhussan; lea goittotge fuomášan veara, ahte dat gávdnajit maiddá juo omd. Anders Bæra (1825–1882) gielas (35, 38).

ieš háliidat. Buot molssaeavttut eai diedđusge leat seamma dábálaččat, ja kásushámiid ja postposišuvnnaid vuodđomearkkašumit sáhttet mielddisbuktit semantihkalaš nyánssaid, mat fas sáhttet molsašuddat ee. suopman-guovlluid mielde.

Eanaš mu dutkanmateriála *dan ala ahte* -merrosiin doibmet *bargat*-vearbba komplemeantan (36–39), ja dutkanmateriála olggobealde gávdnojit maid funkšuvnna dáfus hui seammalágan *rahčat dan ala ahte* -cealkagat. Mu dutkanmateriálas gávdno maid čuovvovaš cealkka, man oaivevearban lea *vuodjit*, ja sáhka lea ng. skohtercrossgilvvuid birra:

(40) *Mun lean álot vuodján dan nala ahte beassat riikkajovkui, ja dál jáhkán buoret vejolašvuodaid go goassege ovdal.* (MÁ 4/1997 s. 5)

Vaikko bajábealde čájehuvvon *bargat dan* + postposišuvdna + *ahte* -ráhkadusaid eatnatvuolta orru čujuheamen dasa, *ahte* ovdamearkkaid (36–39) *ala*-postposišuvnnašge ii dalle leat čielga iehčanas semantihkalaš sisdoallu, ovdamearkka (40) infinitiivaráhkadus orru leamen nu čielga finála funkšuvdna, *ahte nala* sáhtášii buhttejuvvot sániin *várás* dahje oba ráhkadus sáhtášii buhttejuvvot ráhkadusain *beassandihte* (~ *beassanvárás*) *riikkajovkui*. Dákkár konteavsttat orrot leamen dihto vearbbaid (omd. *bargat* ja *rahčat*) gáibidan komplemeantaid ja eanet friija adverbiálaid rádje-guovllus, daningo *bargat*-vearbba komplemeantan gávdnojit muhtumin maiddá ráhkadusat, mat muđui geavahuvvojit earenoamážit friija finála adverbiálan (omd. – – *barggat oažžundihte nu mot ieš háliidat*; vrd. Ylikoski 2004, earenoamážit s. 114–115). — Dáid ráhkadusaid girjjatvuolta lassána ain eanet, go váldá vuhtii *dan*, *ahte bargat*-vearbba komplemeanta sáhtta leat maiddá buhtes infinitiiva, almmá makkárga postposišuvnna haga (omd. – – *barggat oažžut nu mot ieš háliidat*).

Dan dihte go *dan ala ahte* -ráhkadusat almmatge dábálaččat geavahuvvojit dušše beare bákolaš komplemeantan, de ovdamearkka (40) sáhtta dulkot *bargat dan ala ahte* -dajaldaga eahpedábalaš ekstenšuvdnan; predikáhta *lean vuodján (dan nala ahte beassat riikkajovkui)* lea nappo dulkomis sullii mearkkašumis *lean bargan vuodjimiin (dan nala ahte beassat riikkajovkui)*. Ovdamearkka (40) vuodul sáhtášii prinsihpas konstrueret omd. cealkaga ??*Osten dán girji dan ala ahte oahppat sámegeiela*, muhto go oaivecealkagis ii leat sáhka mangelágan bargama birra, de mángga geardde lunddoleabbo

finála dadjanvuohki lea *Osten dán girjji oahppandihte sámegiela*.

Bajábealde lean giedahallan *dan ala ahte* -ráhkadusaid ja eará *bargat*-vearbain geavahuvvon *dan* + postposišuvdna + *ahte* -ráhkadusaid, ja daid eará geavahanvuogit ánsšášivčče sierra guorahallama. *dan alde ahte* -ráhkadusat dan sadjái eai gávdno mu aitosáš dutkanmateriálas, muhto dan olggobealde lean deaivan omd. cealkaga (41). Nuppe dáfus mu korpus sisttisdoallá cealkaga (42), mas oaivevearbba gáibidan cealkkakomplemeantan doaibmá eahpenjulges gažaldatcealkka, nappo almmá *ahte*-konjunkšuvnna haga:

(41) *Deatalaš momeanta lea ahte eamiálbmogat eai šiehtadala dan alde, ahte oažžut* *vuogiatvuodaid, muhto mo árbejuvvon vuogiatvuodaid galgá ovttaiduhttit guoskevaš álbmotstáhtaid lágaide.*

(www.samediggi.no > Sámediggeplána 2002–2005)

(42) *Nákkáhallaba dan alde* *beasságo dákkó rastá.* (Marastat 1991: 49)

Dat, *ahte dan alde (ahte)* + infinitiiva/cealkka -ráhkadusat geavahuvvojit resiprohkalaš *šiehtadallat-* ja *nákkáhallat-*vearbaid komplemeantan heive bures dan govvi, mii oidnui juo ovdamearkkaid (34–39) *bargat-*, *vuodđudit-* ja *vissis-*sániid komplemeanttain: *dan + ala/alde + ahte* -ráhkadusat gullet argumeantaráhkadusa gáibidan komplemeanttaide. Dábáleabbo substantiiva + postposišuvdna -komplemeanttain dat earránit dakko bokte, *ahte* postposišuvnnaid dievasmahtti cealkagat ja infinitiivvat čujuhit dilálašvuodaide dahje ng. áššidiliide; omd. *alde-* ja *ala-*postposišuvnnaid prototiippalaš geavaheapmái gullelaš lokálavuoda dákkár ráhkadusat sáhttet dán dihte almmuhit duššefal hui symbolalaš dásis.

5. Lohppii

Dán čálloš lean geahčadan dakkár sámegiela adposišuvdnaráhkadusaid, maid semantihkka ja syntákša leat dán rádjai báhcán oba dovdameahtumin. Sámegiela govvidettiinan lean gidden muhtun veardde fuomášumi *alde-* ja *ala-*postposišuvnnaid vástagiidna davviriikkalaš váldogielain, muhto mángga ovddabealde oidnon ii-lokála postposišuvdnaráhkadussii sáhtášii čájehit mánggalágan parallellaid maidái eará gielain: omd. eangalsgiela preposišuvdna *on*, duiskkagiela *auf*, fránskkagiela *sur* ja ruoššagiela *na* vástidit sámegiela *alde-* ja *ala-*sániid mángga earáge háve go konkrehtalaš

lokála funkšuvnnain. Seamma láhkai geavahuvvojit maid 'alde, ala' -lágan postposišuvnnat sámegiela gáidoset fuolkegielain dego komi- ja udmurtgielain (Rédei 1962: 11–35) dahje mordvagielas (Saarinen 2005).

Ovdalaččas gieđahallon *alde* ja *ala* leat unna oasáš sámegiela adposišuvnnain, maid funkšuvnnain leat dán rádjai govviduvvon duššefal daid konkrehtalaš geavahanvuogit. Bajábealde bođii goit oidnosii, ahte maid eará adposišuvnnat sáhttet omd. oažžut cealkka- ja infinitiivakomplemeanttaid, ja dákkár adposišuvdnaráhkadusaid semantihkka ja syntákssa leat guhkkín eret adposišuvnnaid prototiippalaš funkšuvnnain. Mánngahápmásaš *bargat dan* + postposišuvdna + *ahte* -ráhkadusaid lassín dán jovkui gullet omd. rekšuvdnakomplemeanttat *ságastallat/muitalit/lohkat dan birra ahte* – – ja maid friija adverbiálat dajaldagain dego *nagadit luistehaga birra, almmá ahte* – – ja *Earret leaikkastallat álás nissoniid birra, de* – – (gč. nohta 6) dahje vaikkoba *oahppat dan (~ dakko) bokte ahte* – – ja *válljet dan sadjái go (!)* – –. Dákkár dadjanvuogit dárbbasit maiddái guorahallama, earenoamážit danin go ovddit giellaoahpáin ja eará dutkamušáin daid eksistensa lea báhcán fuomáškeahtá (Ylikoski 2002, 2004) dahje lea njulges-taga šiitojuvvon (Nielsen 1926: 189, Nickel 1994: 166).

Oažžundihte oppalaš gova giela vuogádagas ferte diedusge giddet fuomásumi maiddái hárveneabbo dajaldagaide. Ovdamearkka dihte dat, makkár vearbbaid komplemeantan dihto kásusat dahje postposišuvnnat geavahuvvojit, sáhtta vuosttažettiin orrut deivvolaš, muhto doarvá sturra dutkanmateriála veadjá čájehit, ahte maiddái dákkár cealkagat leat dávjá oasážat stuorát ollisvuodas, mas alddis leat viehka čielga rájit (vrd. Pajunen 2001). Kapihttalis 3 máinnašuvvon *ala-*, *alde-* ja maid *birra-*komplemeanttaid gáibideaddji vearbbaid joavkkut čájehedje, ahte *ala* geavahuvvo ee. negatiiva dovdamušaid almmuheaddji vearbbaiguin, go fas *alde-*komplemeanttat geavahuvvojit eanas resiprohkalaš (maiddái dávjá negatiiva) «vihkkedallamiid» govvideaddji vearbbaiguin ja *birra-*komplemeanttat dábbálemosit hállanáktavearbbaid dahje dakkáriidda laktáseaddji vearbbaiguin. Dákkár ja eará adposišuvdnaráhkadusaid posišuvdna sámegiela cealkkaoahpas lea dehálaš ja šattolaš dutkanfáddá maiddái boahtteáiggis.

Gáldut

Dutkanmateriála

- AIKIO, ANNUKKA – AIKIO, SAMULI 1978: *Girdinoaidi bárdni. Sápmelaš máidnasat*. Porvoo: WSOY.
- BLIND, ELLA KARIN 1992: *Eallima govat*. Johkamohkki: Sámi Girjjit.
- CASTRÉN, MATTHIAS ALEXANDER 2005: *Sámi mátkkit. 1838 ja 1841-42*.
Sámás: Samuli Aikio. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- GUTTORM, EINO 1981: *Árbeatan luohiti*. Deatnu: Jár'galæd'dji Á/s.
- HÆTTA, LARS – BÆR, ANDERS 1982 (1958): *Muitalusat*. Čáliiga Lars Hætta ja Anders Bær. Olggos attii Thor Frette. Tromsø – Oslo – Bergen: Universitetsforlaget.
- JANSSON, TOVE 1990: *Áhčči ja mearra*. Sámás: Ritva Torikka. Ohcejohka: Girjegiisá.
- KRISTIANSEN, ROALD E. 2004a: *Davviguovlluid eamiálbmogiid oskkut ja sámi dološ osku. Oahppogirji nuoraidskuvlla 8.-10. luohkáide*.
Sámás: Berit Margrethe Oskal. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- 2004b: *Leastadianisma. Oahppogirji nuoraidskuvllii*. Sámás: Berit Margrethe Oskal. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- MARASTAT, MIHKKAL 1991: *Siidavuomi golli*. Guovdageaidnu: DAT.
- 1992: *Darjeskáiddi čiehká*. Guovdageaidnu: DAT.
- MÁ = *Min Áigi*. [Sullii 150 nummira jagiin 1995 ja 1997.] Kárášjohka.
- OT = *Odda Testamenta*. 1998. Oslo: Norgga Biibbalsearvi.
- TURI, KLEMET NILSEN 1982: *Áiggít rivdet*. [Deatnu]: Jár'galæd'dji Á/s.
- VARS, ELLEN MARIE 1990: *Arvedávvggi mánát*. [Kárášjohka]: Davvi Girji o.s.
- VEST, JOVNNNA-ÁNDE 1992: *Čáhcegáddái nohká boazobálggis*. Kárášjohka: Davvi Girji o.s.

Eará materiálagáldut

- Bibelen = *Den Hellige Skrift. Bibelen. Det gamle og det nye testamente*. 2000. Oslo: Det Norske Bibelselskap.
- UTSI, ANNE LAJLA 2004: *Álás bitča*. – Š 27/2004 s. 2–5. Indre Billefjord: Iđut.

Eará gáldut

- AIKIO, ANTE – YLIKOSKI, JUSSI (boahtimin): *The genesis of the Finnic local case system.*
- BARTENS, RAIJA 1972: *Inarinlapin, merilapin ja luulajanlapin kaasus-syntaksi.* Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 148. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- 1974: Inarinlapin, merilapin ja luulajanlapin post- ja prepositio-rakenteiden käytöstä. – *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 73 s. 156–167.
- 1978: *Synteettiset ja analyttiset rakenteet lapin paikani-lmauksissa.* Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 166. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- FAARLUND et al. 1997 = FAARLUND, JAN TERJE – LIE, SVEIN – VANNEBO, KJELL IVAR 1997: *Norsk referansegrammatikk.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Hakulinen et al. 2004 = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HELANDER, NILS ØIVIND 1992: *Rekšuvdnavearbbat.* – Vesa Guttorm (doaimm.), *Giellačállosat* s. 12–25. Dieđut 4/1992. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- 2001: *Ii das šat murrui iige báktái. Davvisámegiela illatiivva geavaheapmi.* Dieđut 1/2001. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- JUUSO, PIIA 2002: *Adposišuvnnaid geavahus Sámi Áiggis 1979 ja Min Áiggis 2002.* Kandidáhtadutkamuš. [Oulu]: Giellagas-instituhtta, Oulu universitehta.
- Kåven et al. = KÅVEN, BRITA – JERNSLETTEN, JOHAN – NORDAL, INGRID – EIRA, JOHN HENRIK – SOLBAKK, AAGE 1995: *Sámi-dáru sátnegirji. Samisk-norsk ordbok.* Kárášjohka: Davvi Girji o.s.
- LEINO, JAAKKO 1999: Mitä tarkoittaa *se, että?* *Se-pronominista subjektina ja objektina toimivan että-lauseen yhteydessä.* – *Virittäjä* 103 s. 27–51.
- MAGGA, TUOMAS 2004: *Dárogiela preposišuvdnaráhkadusaid jorgaleapmi.* – Inger Marie Gaup Eira – Johanna Ijäs – Ole Henrik Magga (doaimm.), Juho-Niillasa 70-jagi beaivái. *Sámi dieđalaš áigečála* 1/2004 s. 43–53. Guovdageaidnu – Romsa: Sámi allaskuvla – Sámi

- Instituhtta – Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš.
- MIKALSEN, ANNE DAGMAR BITI 1994: *Rekšuvdnavearbbat*. – Vuokko Hirvonen (doaimm.), *Sámegiela ja sámi girjjálašvuoda praktihkalaš ja teorehtalaš symposia Guovdageainnus 13.–15.9.1993. Loahpparaporta* s. 29–36. Guovdageaidnu: Sámi Allaskuvla.
- NICKEL, KLAUS PETER 1994: *Samisk grammatikk*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- NIELSEN, KONRAD 1926: *Lærebok i lappisk. I. Grammatikk*. Oslo: A.W. Brøggers boktrykkeris forlag.
- 1979 (1932–1962): *Lappisk (samisk) ordbok. Grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino*. Oslo: Universitetsforlaget.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiaintilojen luokitus ja verbien käyttötyminen suomen kielessä*. Suomi 187. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RÉDEI, KAROLY 1962: *Die Postpositionen im Syrjänischen unter Berücksichtigung des Wotjakischen*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- SAARINEN, SIRKKA 2005: *Mordwinisch langol/langa*. – *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 28/29 s. 321–329.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1989: *Sámi-suoma sátnegirji. Saamelais-suomalainen sanakirja*. Ohcejohka: Jorgaleaddji Oy.
- 2005: *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- SAMMALLAHTI, PEKKA – NICKEL, KLAUS PETER 2006: *Sámi-duiskka sátnegirji. Saamisch-deutsches Wörterbuch*. Karasjok: Davvi Girji.
- SAOB [Svenska Akademiens ordbok] = *Ordbok över svenska språket. Utgiven av Svenska Akademien. Tjuguförsta bandet: pröjs–rem*. 1957. Lund: A.-B. Ph. Lindstedts Univ.-bokhandeln.
- TELEMAN, ULF – HELLBERG, STAFFAN – ANDERSSON, ERIK 1999: *Svenska Akademiens grammatik. 3. Fraser*. Stockholm: Svenska Akademien & Norstedts Ordbok.
- YLIKOSKI, JUSSI 2002: *Zu den adverbialen Nominalkonstruktionen im Nordlappischen*. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 57 s. 68–166. [Maiddái <http://cc.oulu.fi/~jylikosk/zudenadv2.pdf>]
- 2003: *Defining non-finites: action nominals, converbs and infinitives*. – *SKY Journal of Linguistics* 16 s. 185–237. [Maiddái <http://cc.oulu.fi/~jylikosk/defining.pdf>]

- 2004: Zu den adverbialen Nominalkonstruktionen im Nordsaamischen II. Finale Konstruktionen. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 58 s. 57–161. [Maiddái <http://cc.oulu.fi/~jylikosk/zudenadv2.pdf>]
- 2006: Davvisámegiela *-nláhkai* ~ *-nládje* -suffiksála ii-finihtta vearbaráhkadusat. – *Sámi dieđalaš áigečála* 1/2006 s. 18–38.

Remarks on the functions of adpositions in North Saami: the non-spatial use of the postpositions *alde* and *ala*

The article presents a survey of the syntax and semantics of the postpositions *alde* 'on' and *ala* 'onto' in North Saami. In previous descriptions of Saami adpositions, the main focus has always been on the concrete spatial meanings of the adpositional phrases. However, a significant part of the actual usage of the adpositions has various other syntactic and semantic functions that have been taken into account only occasionally.

The diversity of the functions of adpositional phrases in North Saami is demonstrated by examining the usage of the prototypically spatial postpositions *alde* and *ala*. Based on extensive data from the literary language, it is shown that as many as one-third of the occurrences of *alde* and *ala* are more or less non-prototypical, i.e. they do not have a purely spatial meaning. In addition to certain fully opaque phrases, the postpositions may be used in various non-spatial expressions such as *lihtera ala* [liter.GEN «onto»] 'per liter' or *buot ilgadisvuođaid ala* [all hardship.PL.GEN «onto»] 'in addition to all the hardships'.

Not infrequently, adpositional phrases function as obligatory complements of certain verbs and adjectives; *ala*, for example, is used especially with verbs expressing negative emotions, e.g. *váidalit mu joavkku ala* [complain.INF I.GEN team.GEN «onto»] 'to complain about my team', whereas *alde* may be used especially with cognitive verbs with a reciprocal meaning (and often with a negative connotation), e.g. *riidalit luopmániid alde* [quarrel.INF cloudberry.PL.GEN «on»] 'to quarrel over cloudberryes'. Furthermore, the complement of an adposition may be not only a noun but also a finite or non-finite clause; such constructions are commonly used as propositional complements, e.g. *Son bargá dan ala ahte buorida/buoridit eallimis* [s/he work.3SG it.GEN «onto» that make.better.3SG/make.better.INF life.ACC.3SG] 's/he works on making his/her life better'.

Jussi Ylikoski

Giellagas-instituhtta, Oulu universitehta
jussi.ylikoski@oulu.fi